

УДК 339.17

*Т. В. Заварзіна,
аспірант, Київський національний торговельно-економічний університет*

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

Досліджено сучасні підходи до інформаційного забезпечення інноваційного розвитку підприємства. Запропоновані напрями вдосконалення інформаційного забезпечення фінансового управління інноваційним розвитком для підприємств торгівлі.

Actual approaches to information support of innovative development. Directions of improving financial management information support innovative development for commercial establishments.

Ключові слова: фінансове управління, інноваційний розвиток, інформаційне забезпечення, торговельне підприємство.

ВСТУП

Забезпечення ефективного процесу управління щодо інноваційного розвитку на підприємствах торгівлі вимагає певної інформації. Для прийняття раціональних фінансових рішень щодо фінансування інноваційного розвитку на підприємствах торгівлі необхідна достовірна, своєчасна інформація у процесі здійснення основних функцій фінансового управління: аналізу, планування і контролю.

Питанню інформаційного забезпечення інноваційного розвитку підприємства присвячено багато досліджень сучасних авторів, серед яких Волков О.І., Денисенко М.П., Гречан А.П., Ілляшенко С.М., Микитюк П.П., Павленко І.А., Гринько Т.В., Рудь Н.Т. та ін. Найчастіше у цих роботах розглядаються питання загального характеру і/або деталізується у розрізі діяльності промислового підприємства. Тому це вимагає удосконалення інформаційної бази щодо фінансування інноваційної діяльності торговельних підприємств.

МЕТА РОБОТИ

Мета статті — удосконалити інформаційне забезпечення фінансового управління інноваційним розвитком підприємств торгівлі.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розглянемо підходи сучасних науковців до систематизації джерел інформації за інноваційним

розвитком підприємств. Так, колектив авторів Волков О.І., Денисенко М.П., Гречан А.П. серед джерел отримання інформації виділяють такі: звітність підприємства (фінансова, податкова, статистична, управлінська); первинна документація (реєстри бухгалтерського обліку й оподаткування); дані спеціальних обстежень [3, с. 305]. Спробуємо уточнити зміст кожної зі складової наданої у класифікації відповідно до фінансового управління інноваційним розвитком підприємств торгівлі.

На сьогодні в торгівлі відсутні регулярні джерела інформації щодо фінансування їх інноваційного розвитку, хоча виробничі підприємства щорічно надають цю інформацію у відповідних статистичних звітах. У вибіркових обстеженнях, які проводяться Державною службою статистики один раз на три роки, лише частково відображається інформація щодо фінансування інноваційного розвитку підприємств торгівлі [2]. Винятком в даному випадку стала оптова торгівля, яка надала відповідного роду інформацію за 2006—2008 рр. і 2008—2010 рр. Крім того, обстеження, проведене нами на основі анкетного опитування, доводить недосконалість обліку у відображенні фінансових витрат і результатів від впровадження інновацій на торговельних підприємствах.

Джерелам інформації у розрізі фінансової, податкової, статистичної, управлінської інформації і їх удосконаленню присвячено багато

робіт сучасних вчених. Так, Денис В.П. запропонував в оперативному обліку розробку окремих планів (календарних, бізнес планів, бюджетів тощо), які суттєво покращать облік витрат і результатів впровадження інновацій [9, с. 67—70]. Крім того, запропонував впровадження документів обліку (спеціальні картки), які відображають за окремим інноваційним проектом облік витрат (капітальних і поточних), економію витрат, загальний бюджет і джерела фінансування проекту [9, с. 72—73]. Для врахування особливостей в оподаткуванні та митному регулюванні інноваційних проектів, що набули статусу державних, запропоновано розробку форми спеціальної податково-митної відомості [9, с. 80]. Мінаков О.В. запропонував для технопарків окремі субрахунки у плані рахунків, які дозволяють окремо враховувати операції, які пов'язані з інноваціями [7, с. 205]. Це дозволить чітко обліковувати і відокремлювати інноваційну діяльність від інших видів діяльності підприємства.

Все запропоноване авторами суттєво спрощує систему обліку і аналізу інноваційної діяльності підприємства, але їх дослідження присвячені виробництву і особливостям обліку саме у цьому виді діяльності підприємств і вимагає додаткового удосконалення для торгівлі. Введені субрахунки можуть бути використані, зокрема, і на підприємствах торгівлі. Пропонуємо для підприємств торгівлі за аналогією виділяти в адміністративних витратах, у витратах на збут і інших операційних витратах на окремих субрахунках — витрати на інноваційну діяльність.

Кантаєва О.В. і Левицька О.О. присвячують свої роботи особливостям бухгалтерського обліку інноваційної діяльності, у т.ч. і питанням її фінансування. Одним з варіантів відображення інноваційної діяльності, а саме: витрат на інновації, зазначені Кантаєвою О.В., є введення окремого балансового рахунку "Витрати на підготовку і освоєння нової продукції і виробництв" [4, с. 223]. Облік даного рахунку дозволить окремо враховувати види витрат, які несе підприємство на інноваційну діяльність. Але залишається невизначеним питання визначення доходів від інноваційної діяльності. І знов таки у аспекті введення аналогічного рахунку для окремих видів діяльності підприємств (в т.ч. торгівлі). Відображення витрат на інновації відбувається на рахунку 39 "Витрати майбутніх періодів" [4, с. 223]. Даний спосіб дозволить окремо враховувати витрати на інновації і розподілити їх на поточні та капітальні. Всього автором запропоновано 8 варіантів відображення інновацій у бухгалтерському обліку, але запропоновані варіанти враховують специфіку виробничого виду діяльності підприємства і/або не дозволяють відокремити інноваційну діяльність від операційної діяльності. Це, в свою чергу, не дозволяє відокремити витрати і доходи

підприємства від інноваційної діяльності.

Ще одним варіантом відображення інновацій, як зазначає Кантаєва О.В., для підприємств, у яких "створення інновацій має не разовий, а систематичний характер, доцільне створення резервів забезпечення витрат інноваційної діяльності" [9, с. 225]. Для цього Кантаєва О.В. [9, с. 225] і Левицька О.О. [8, с. 62] пропонують створювати Фонд інноваційного розвитку, який буде обліковуватися на рахунку 474.1. Хоча роботи цих авторів присвячені виробничій сфері, але зважаючи на те, що інноваційний розвиток підприємства пов'язаний, насамперед, не з одноразовим створенням інновацій і тим, що на сьогодні державна підтримка спрямована на перспективні види діяльності підприємств (у які не входить торгівля), пропонуємо створення цього фонду і на підприємствах торгівлі. Ефективність створення резервів для забезпечення діяльності підприємств в умовах ринкової економіки розкрита в роботі М.О. Козлової "Процес облікового резервування як забезпечуючий бізнес-процес": "процес резервування, передусім, забезпечує стійкість фінансового стану суб'єкта господарювання і дозволяє мінімізувати вплив ризиків, властивих конкретному бізнес-процесу" [5, с. 36].

Створення даного фонду дозволяє поступово акумулювати власні кошти підприємства для здійснення інноваційної діяльності у майбутніх періодах. Як доводять анкетні дані нашого дослідження, фінансування інноваційного розвитку підприємства в основному відбувається за рахунок власних коштів підприємства, тому їх поступове акумулювання на інноваційні потреби відіграє суттєву роль у забезпеченні фінансових потреб у розрізі інноваційної діяльності підприємства.

Фонд інноваційного розвитку формується за рахунок наступних власних джерел за рахунок: суми прибутку (залишку нерозподіленого прибутку і суми чистого прибутку поточного періоду) [8, с. 36]; суми коштів безповоротного цільового фінансування (залишку і поточного періоду); залишку резервного капіталу. Крім того, як зазначає Кантаєва О.В. [4, с. 225], формування Фонду інноваційного розвитку списується на рахунок відповідних витрат (виробничі, на збут тощо) і згідно з інструкцією до плану рахунків бухгалтерського обліку — суми витрат майбутніх періодів. Ці витрати, в свою чергу, фінансуються доходом від операційної діяльності, доходом від реалізації майна і/або емісійним доходом (сума додаткової емісії акцій). Ще одним власним джерелом фінансування інноваційної діяльності підприємства вважається сума амортизаційних відрахувань, яка є непрямим джерелом фінансування і яка збільшує суму чистого прибутку (при оподаткуванні податком на прибуток). Таким чином, згідно з систематизацією джерел фінансу-

вання інноваційного розвитку, Фонд інноваційного розвитку повністю формується тільки за рахунків власних джерел фінансування.

У роботі Левицької О.О. запропоновано окремо враховувати позикові кошти на поточних рахунках, а саме: на 313/інн. і 314/ін. [8, с. 36]. Обороти цих рахунків дозволять чітко відслідковувати джерела фінансування інноваційного розвитку і їх витрачання.

Підсумовуючи вищевикладене, для фінансового управління інноваційним розвитком підприємств торгівлі пропонуємо у складі облікової політики розглядати окремі субрахунки в розрізі фінансування інноваційної діяльності. Перш за все, це стосується обліку рахунку 474.1 "Фонд інноваційного розвитку". По-друге, окремо враховувати фінансові ресурси, які спрямовані на фінансування інноваційного розвитку, на окремих субрахунках 313/інн., 314/інн.

Згідно з Податковим Кодексом не передбачено подання податкових звітностей з урахуванням інноваційної діяльності торговельного підприємства. Насамперед, це пов'язано з тим, що державою не передбачені податкові пільги для підприємств, які займаються інноваційною діяльністю. Лише в окремих випадках передбачено звільнення від оподаткування, наприклад: для енергозберігаючого обладнання тощо. Таким чином, податкова звітність для підприємств торгівлі на сьогодні не виступає джерелом отримання інформації.

Інформація, яку отримують менеджери з даних спеціальних обстежень, є специфічною, унікальною для кожного підприємства. В межах спеціальних обстежень підприємствами, які здійснюють інноваційну діяльність, досліджуються різні фінансові аспекти, в т.ч. відсоткові ставки за користування позиковими фінансовими ресурсами (ринковий, банківський, лізинговий моніторинг тощо), дані для оцінки фінансових, інноваційних ризиків тощо.

У межах нашого дослідження виділяємо наступні напрями удосконалення інформаційного забезпечення фінансового управління інноваційним розвитком підприємств торгівлі.

1. Формування інформаційної бази управління формуванням загальної фінансової потреби у фінансуванні інновацій.

2. Формування інформаційної бази управління за вибором форм і джерел фінансування інноваційного розвитку торговельних підприємств.

3. Формування інформаційної бази відображення основних результатів (ефекту) при визначенні ефективності фінансування інновацій.

4. Диференціація інформаційних потреб в управлінні фінансуванням інновацій на великих, середніх і малих торговельних підприємствах.

5. Визначення періоду надання окремих видів інформації з урахуванням потреб оперативного,

поточного і стратегічного фінансового управління інноваційним розвитком підприємств торгівлі.

Розглянемо більш детально кожний з наведених напрямів.

1. Формування інформаційної бази управління загальної фінансової потреби у фінансуванні інновацій. Інформаційна база цього напрямку повинна забезпечувати спеціалістів різних центрів відповідальності на підприємстві необхідною інформацією щодо загальної фінансової потреби у фінансуванні інновацій. Відповідно до центрів відповідальності і різних рівнів формування загальної потреби буде виділятися рівень інноваційного проекту, рівень напрямів інноваційної діяльності (види інновацій), рівень самого підприємства. Первинну основу формування інформаційної бази загальної фінансової потреби складають дані фінансових розділів окремих інноваційних проектів підприємства. Інноваційні проекти, які затверджені, складають планову основу загальних фінансових потреб відповідно до кожного проекту.

Виходячи з вищезазначеного, ми пропонуємо виділяти наступні основні інформаційні показники:

— загальна сума фінансування інноваційного проекту в цілому, у т.ч. за окремими роками (кварталам) планового періоду;

— сума фінансування (в т.ч. за окремими етапами стратегічного періоду рокам, кварталам) у розрізі окремих типів (напрямів) інновацій торговельних підприємств, яка формується на базі окремих інноваційних проектів;

— сума загальної фінансової потреби по підприємству в цілому, у т.ч. за окремими етапами (рокам, кварталам), яка формується на кінцевій стадії.

За аналогічною схемою формуються інформаційна база звітних показників. На рівні інноваційного проекту джерелом інформації, перш за все, будуть виступати бухгалтерські рахунки (облік рахунків активів, витрат). Списання витрат за кожним проектом відбувається за рахунок Фонду інноваційного розвитку, який обліковується на рахунку 474.1 і/або на рахунки витрат (за видами витрат) на інноваційну діяльність. Крім того, в управлінському обліку витрати за окремими проектами відображаються у бюджетах витрат за різними центами фінансової відповідальності (маркетинг, управління тощо).

На рівні напрямів інноваційної діяльності звітні показники формуватимуться за рахунок управлінського обліку і знаходитимуть своє місце у бюджетах витрат й інвестицій різних центрів відповідальності.

На рівні підприємства в цілому загальний обсяг фінансування утворюється сумуванням витрат з субрахунків бухгалтерського обліку, на яких обліковувались витрати за інноваційною діяльні-

Таблиця 1. Показники ефекту (результату), які включаються в інформаційну базу фінансового управління інноваційним розвитком підприємств торгівлі

Назва показника ефективності, який використовується	Необхідні показники ефекту (результату) від впровадження інновацій
1. Продуктивність праці	Приріст товарообороту на 1 працюючого
2. Рентабельність фінансових ресурсів (власних, позикових)	Приріст чистого прибутку на 1 грн. використаних фінансових ресурсів
3. Співвідношення приросту активів до приросту власних фінансових ресурсів	Приріст активів на 1 грн. власних фінансових ресурсів
4. Приріст фондівдачі	Приріст товарообороту на 1 грн. вартості основних фондів
5. Вартість залучених фінансових ресурсів	Вартість залучених фінансових ресурсів з різних джерел

стю за видами витрат (рахунки 90,92,93,94,95,97). За даними управлінського обліку ці дані формуються у бюджеті доходів і витрат за центром фінансової відповідальності — підприємство і у бюджеті інвестицій (з окремим виділенням в ньому інвестицій в інноваційні проекти). Як зазначив Башкатов А., у бюджеті інвестицій формуються дані у розрізі: залишок коштів на початок періоду, надходження і витрачання фінансових ресурсів і залишок на кінець періоду [6].

Відображення звітних показників щодо фінансування інноваційної діяльності у межах окремих етапів відбувається за рахунок управлінського обліку, а саме: у бюджетах витрат, інвестицій відповідних центрів відповідальності у розрізі етапів.

2. Формування інформаційної бази управління за вибором форм і джерел фінансування інновацій. У розрізі фінансової частини окремих інноваційних проектів зазначаються можливі форми і джерела їх фінансування. Відповідно первинну основу формування інформаційних показників за формами і джерелами фінансування інноваційного розвитку торговельного підприємства складає їх класифікація.

Розрахунок планових показників у відповідності до інноваційного розвитку відбувається, перш за все, на рівні інноваційного проекту залежно від виду інновації, який там представлений, пропонуються джерела його фінансування, враховуючи можливості підприємства щодо їх залучення. Відповідно до визначених напрямів інноваційної діяльності (типів інновацій), визначених у проектах, формується база за напрямками інноваційної діяльності у розрізі форм і джерел їх фінансування. І відповідно загальна сума за формами і джерелами фінансування утворюються за рахунок їх сумування за напрямками інноваційної діяльності. Ще одним важливим аспектом в контексті даного питання є оптимізація форм і структури джерел фінансування інноваційного розвитку.

Таке формування інформаційної бази підкреслює фінансові й інноваційні особливості формування загального обсягу фінансування інноваційного розвитку, з одного боку, з різних форм фінансування, як і для будь-якого іншого виду діяльності, а з другого — за обсягами напрямів інноваційної діяльності (7 типів інновацій), що підкреслює специфіку інноваційної діяльності.

3. Формування інформаційної бази відображення основних результатів фінансування інновацій. Для оцінки інноваційної діяльності (інно-

ваційного проекту) використовується певна система показників оцінки ефективності. Тому первинну основу формування планових показників складає система показників оцінки ефективності фінансування. Як вже було зазначено, показники оцінки ефективності складаються з витрат і результатів. Витрати, в даному випадку, — це сума фінансування (у розрізі власних, позикових фінансових ресурсів), формування інформаційної бази за якими наведена вище. Відповідно до наведених показників ефективності у пункті 1.3. результати (ефект), за якими необхідно формувати інформаційну базу, відобразимо у табл. 1.

Як результат здійснення інноваційної діяльності відбувається приріст активів, який відображається в формі № 1 "Баланс", але баланс підприємства за цією формою відображає приріст активів не тільки від інноваційної діяльності, але й від інших видів діяльності. Але за даними бухгалтерського обліку можливо відстежити приріст активів від інноваційної діяльності підприємства торгівлі за окремими субрахунками. Це стане можливим тільки у випадку введення додаткових субрахунків на всі види активів у розрізі інноваційних для підприємств торгівлі, враховуючи їх специфіку діяльності, за аналогією субрахунків, які були запропоновані Мінаковим О.В. для технопарків. Тому пропонуємо в управлінському обліку в бюджеті за балансом визначати окремо результати за видами діяльності підприємства, в т.ч. інноваційної, за видами активів.

Звітні показники стосовно приросту товарообороту і приросту чистого прибутку у результаті введення інновацій відображаються у бюджеті доходів і витрат за центром фінансової відповідальності — підприємство у статті дохід і чистий прибуток від інноваційної діяльності.

Показник вартості залучених фінансових ресурсів за окремими видами джерел фінансування відображається у даних управлінського обліку, у бюджеті витрат за фінансовою діяльністю.

4. Диференціювання інформаційних потреб в управлінні фінансуванням інновацій залежно від розміру торговельних підприємств.

У контексті нашого дослідження така дифе-

Таблиця 2. Диференціація інформаційної потреби по торговельним підприємствам залежно від їх розміру

Групи підприємства	Система інформаційних показників		
	за формуванням загального обсягу	за формами та джерелами фінансування	за результатами (ефекту) фінансування
Малі	1. Загальний обсяг фінансових ресурсів. 2. Обсяг фінансових ресурсів за окремими напрямками інноваційної діяльності	1. Загальна сума власних фінансових ресурсів. 2. Загальна сума позикових фінансових ресурсів	1. Приріст товарообороту. 2. Приріст чистого прибутку
Середні та великі	1. Загальний обсяг фінансових ресурсів. 2. Обсяг фінансових ресурсів за окремими напрямками інноваційної діяльності. 3. Обсяг фінансових ресурсів за окремими інноваційними проектами	1. Сума власних фінансових ресурсів. 1.1 сума власних внутрішніх фінансових ресурсів (за їх видами). 1.2 сума власних зовнішніх фінансових ресурсів (за їх видами). 2. Сума позикових фінансових ресурсів. 2.1. Сума внутрішніх позикових фінансових ресурсів (за їх видами). 2.2. Сума зовнішніх фінансових ресурсів. 2.2.1. Сума зовнішніх короткострокових фінансових ресурсів (за їх видами). 2.2.2. Сума зовнішніх довгострокових фінансових ресурсів (за їх видами)	1. Приріст товарообороту. 2. Приріст чистого прибутку. 3. Приріст активів. 4. Приріст суми основних засобів. 5. Вартість залучених фінансових ресурсів з різних джерел

ренціація виникає у зв'язку з різними обсягами інноваційної діяльності, особливостей структури капіталу, особливостей формування структури джерел фінансування, наявності кваліфікованих виконавців тощо. Залежно від цього інформаційні показники повинні мати більший рівень деталізації на середніх та великих підприємствах і менший — на малих. Система інформаційних показників у розрізі розмірів підприємств торгівлі формується на основі вищезазначених інформаційних показників щодо загального обсягу фінансування, обсягу фінансування за формами, джерелами та напрямками інноваційної діяльності та результатами фінансування (табл. 2).

5. Визначення періоду надання окремих видів інформації. Відповідно до визначених форм, а також для ефективного контролю над реалізацією інноваційної програми на торговельних підприємствах окремі види інформації надаються через певний проміжок часу. Так, раз на місяць повинна акумулюватися інформація щодо загального обсягу фінансування інноваційного розвитку торговельного підприємства. Раз на квартал — інформація щодо загального обсягу фінансування і у розрізі джерел фінансування інноваційного розвитку торговельного підприємства. Щорічно — інформація щодо загального обсягу фінансування, у т.ч. джерел фінансування і напрямів інноваційної діяльності (можливо, у розрізі окремих проектів).

ВИСНОВКИ

Залежно від визначених напрямів було удосконалене інформаційне забезпечення фінансового управління інноваційним розвитком

підприємств торгівлі. І логічним продовженням цього питання є вдосконалення методів планування загальної потреби фінансування інноваційного розвитку торговельних підприємств.

Література:

1. Податковий кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 24.01.2011 р. — К.: Палівода А.В., 2011. — 512 с.

2. Наказ Держкомстату України Про затвердження форми державного статистичного спостереження № ІНН "Обстеження інноваційної діяльності підприємства за період 2008—2010рр." (одноразова) № 493 від 09.10.2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Економіка та організація інноваційної діяльності: підручник (третє видання) / [О.І. Волков, М.П. Денесенко, А.П. Гречан та ін.]. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 662 с.

4. Кантаєва О.В. Бухгалтерський облік і аналіз інноваційної діяльності К 19 підприємств: організація і методологія: монографія / О.В. Кантаєва. — Житомир: ФОП Кузьмін Дн.Л., 2010. — 424 с.

5. Козлова М.О. Процесс учетного резервирования как обеспечивающий бизнес-процесс // Материалы IV-ой международной научной конференции "Развитие бухгалтерского учета и контроля в контексте Европейской интеграции" / М.О. Козлова. — Житомир-Краматорск: ЧП "Ру-та", 2005. — С. 34—40.

6. Башкатов А. Формирование инвестиционного бюджета на предприятиях электроэнергетики / А. Башкатов // Справочник экономиста. — 2006. — № 5 http://www.profiz.ru/se/6_2005/1002/

7. Облік і аналіз в управлінні інноваційною діяльністю підприємств: дис... канд. екон. наук: 08.00.09 / О.В. Мінаков; Держ. акад. статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. — К., 2009. — 208 с.

8. Облік і аналіз інноваційної діяльності підприємств: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 / О.О. Левицька; Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. — Київ, 2009. — 188 с.

9. Оперативний облік і аналіз інноваційної діяльності підприємств: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 / В.П. Денис; Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. — Київ, 2006. — 186 с.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2012 р.